

16^e Spinozadag Amsterdam 26 november 2023

In de rij voor Paradiso

Op 26 november hield de Amsterdamse Spinozakring haar jaarlijkse Spinozadag in Paradiso. De dag werd zoals gebruikelijk massaal bezocht. Er waren ca 600 mensen. De sfeer zat er goed in mede dankzij optredens van zangeres Fay Lovsky en Freek de Jonge.

De dag stond in het teken van het thema "Spinoza en de huidige emotiecultuur" de leiding lag bij Karianne Marx met inhoudelijke presentaties van Hannah Laurens, Arnold Heumakers, Damiaan Denys en jonge denker Amy van Andel.

Hannah Laurens - Spinoza over Emoties: berusting via de Rede

Emoties zijn voor Spinoza niet iets negatiefs. Emoties zijn een deel van de mens. Ethica deel 3 ("over de aard en oorsprong van de aandoeningen") beschrijft die aandoeningen (emoties) en vormt een scharnierpunt in de Ethica. De Ethica begint met God (Ethica 1), en gaat via de E2 ("over de aard en oorsprong van de geest"), E3 en E4 ("Over de menselijke slavernij of de macht van de aandoeningen") naar E5 ("Over de macht van het verstand of de menselijke vrijheid").

Het doel van Spinoza is geluk, net als dat bij Aristoteles. Spinoza's ethiek is dan ook niet een ethiek van rechten en deugden maar een methode voor bevrijding van een leven van ellende en verdriet. In de basis zijn we een slaaf van onze emoties (vandaar de titel van E4: Over de menselijke slavernij of de macht van de aandoeningen) maar we kunnen die toestand overwinnen met kennis en inzicht. Het

uiteindelijke doel van Spinoza is het bereiken van de *acquiescentia*: rust en tevredenheid, een diepe staat van gelukzaligheid in liefde voor God/Natuur en daardoor ook liefde voor jezelf omdat je een *modus* van God/Natuur bent.

We worden heen en weer geslingerd tussen onze emoties. Spinoza geeft remedies om in te zien wat de emoties zijn en hoe we er mee om kunnen te gaan.

Emoties versterken of verzwakken onze *conatus*, onze drijvende levenskracht. Sommige emoties geven blijdschap (en daardoor versterking van onze *conatus*) en andere geven verdriet (en daardoor verzwakking van onze *conatus*). Dat geldt voor onszelf maar ook voor ons in relatie tot anderen. Zo is liefde of haat het verbinden van een aandoening (blijdschap of verdriet) met een extern object.

Spinoza geeft spelregels om onze emotie te richten. Onze emoties richten zich via regels van associatie, imitatie en anticipatie en zijn daardoor gemakkelijk van de wijs te brengen met als gevolg ups en downs, we worden heen en weer geslingerd. Ze sturen ons vanuit de *imaginatio* (zintuiglijke indrukken en gevoelens) dus op basis van inadequate ideeën en niet vanuit onze natuur (hetgeen de *conatus* zou versterken). B.v. Trots kan aanleiding geven tot het doen van dingen die je uit jezelf niet zou doen, je hebt bewondering van anderen nodig. Het vertekent je ego. Je idee over jezelf en anderen is troebel.

Maar met de rede kan je, via inzicht en begrip, andere emoties oproepen die de daadkracht richting je werkelijke natuur oproepen. De rede brengt meer dan regels, het laat ons verder kijken dan het dagelijks leven. Zodat je ook op langere termijn gelukkig kan zijn.

Wij zijn manifestaties van de tijdloze God en daarmee in basis goed en ook onze medemens is zo'n manifestatie, een *modus*, van God. In de ultieme emotie is het onderscheid tussen jou en mij weg: de *summa acquiescentia*.

Rede stuurt niet de emotie maar maakt andere emoties los om je bij te sturen. Je streeft naar eigen belang maar tevens in het belang van de hele natuur.

Arnold Heumakers – Emo-cultuur, Romantiek en Spinoza

We leven in een emo-cultuur. Van hardrock tot het SBS verkiezingsdebat. Mensen uiten luidkeels hun gevoelens. In debatten en op sociale media tonen mensen ongegeneerd wie ze zijn.

In de vorige eeuw ging het grotendeels om decorum. Naar buiten toe toonde je je netjes. In de jaren '60/'70 kwam de kentering. De drang naar de vrijheid. De zoektocht naar jezelf, naar authenticiteit. De kunst was er al rond 1800 mee begonnen, met de komst van de Romantiek en de Moderne Kunst. Het gevoel was de essentie maar de uitvoering vond plaats door genieën. De huidige emo-cultuur is er een ge vulgariseerde versie van.

Andrea Wolf vermeldt in haar boek *Rebelse Genieën* dat het Ik, rond 1800 zou zijn uitgevonden in Jena maar nog waarschijnlijker is het dat het al eerder bestond, gedurende de verlichting. Bij Descartes en Rousseau verscheen het Ik al. In de Rede van de Verlichting en in de persoonlijke beleving van de Romantiek is het Ik aanwezig. En niet alleen in die stromingen maar ook in onszelf loopt die scheidslijn: de hang naar vrijheid en gelijkheid (Verlichting) en de hang naar thuis, stad, regio (Romantiek).

Spinoza staat op dat kruispunt. Jonathan Israël stelt de Verlichting bij Spinoza voorop, niet de Romantiek. En inderdaad was bij Spinoza wel de Rede te vinden maar niet de kunst. Dus op het eerste gezicht: geen Romantiek. Maar dan blijkt dat juist de Romantici (Goethe, Jacobi, Herder, Novalis,...) volop belangstelling hadden voor Spinoza. Spinoza stond opeens op het kruispunt van de Verlichting en de Romantiek.

Hoe kon die metamorfose aan het eind van de 18e eeuw gebeuren? Dat werd aangewakkerd door de Pantheïsmestrijd[1]. Die werd gestart in een briefwisseling tussen Jacobi en Mozes Mendelssohn (een grote bekende filosoof in zijn tijd) over vermeende uitspraken van Lessing, die op dat moment al was overleden. Lessing zou zich een Spinozist hebben betoond terwijl Spinoza gold als atheïst en die daarom bij Jacobi's tijdgenoten niet salonfähig was.

Jacobi stelde: "Elk redelijk denken heeft Spinoza als uitgangspunt". Dat maakte indruk op Mendelssohn, die vond dat alles rationaal gegrond moest kunnen worden. Maar in de discussie bleek dat Jacobi en Mendelssohn met de Rede niet alles konden verklaren (b.v. hoe weten we dat we bestaan?) en daarom nam Jacobi zijn toevlucht tot zijn "Salto Mortale": de dingen die je niet met ded rede kan verklaren weet je door het Geloof. Kant ging daar later niet in mee en verzong, wat hij een "Copernicaanse revolutie" noemde, een redenering waardoor de Rede niet door Geloof behoefde te worden aangevuld. Er is een Welt An Sich, die we niet kennen en een afspiegeling daarvan in onze geest die we wel kennen. De werkelijkheid is er wel maar we nemen hem niet waar en construeren hem in onze geest.

Jacobi gaf ook reeds, in zijn verslag van het gesprek met Lessing, aan dat Lessing in Spinoza de alles is één gedachte (Hen Kai Pân) aantrof. Later zou Fichte deze gedachte (zij het met andere accenten) ook omarmen. Alles is één. Geest en Lichaam, het ik en het niet-ik: de substantie.

Novalis streefde een eenheid van mens en natuur na. Wel met de mens in een geprivatiseerde positie. De schepping is nooit voltooid. Wij zijn op een missie. Wij zijn geroepen om de aarde te vormen, te onderwijzen. De mens probeert dichter bij een staat te komen die wordt gekenmerkt door harmonie tussen mens en natuur. Hij voelde zich daarin verbonden met Spinoza.

Spinoza erkende de emoties, hij nam ze heel serieus maar op een verlichte manier en volgens de Rede. Een emo-cultuur past niet bij Spinoza. Ook al was hij een inspiratie voor de Romantici. Spinoza's wereldbeeld is statisch. Romantici zijn altijd op weg naar het oneindige, ze zijn altijd in beweging. De Romantiek is een dynamisering van Spinoza's wereldbeeld.

Damiaan Denys – Onze adembenemende autonomie

Emotions are derived from our understanding or misunderstanding of the world and our place in it.

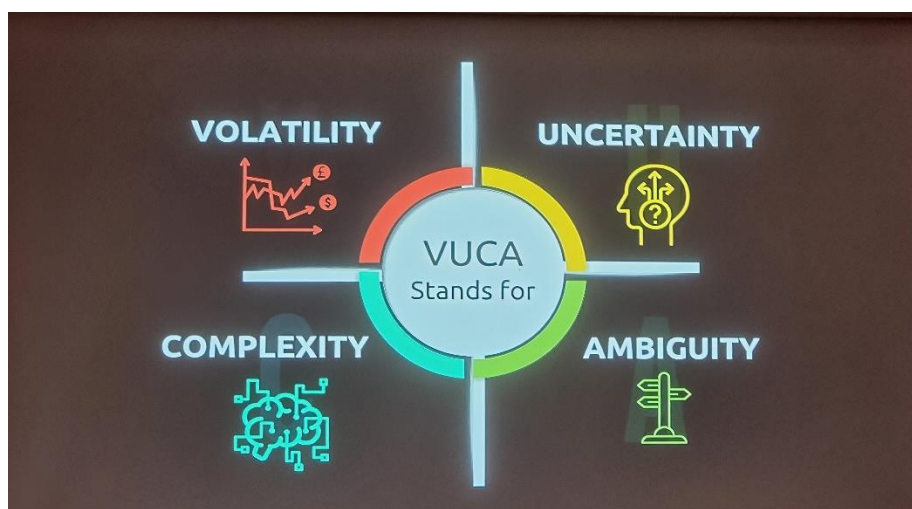
We moeten proberen misverstanden om te zetten in verstanding.

Denys sprak met een jonge vrouw die kansrijk was in alle opzichten maar ze was depressief en had zelfmoordneigingen. Ze zei: "Ik voel me niet waardig genoeg om in deze samenleving te leven."

Het blijkt dat 23% van de jongeren wel eens denkt over suicide.

Hoe kan dat? Hoe is de wereld waarin dit plaats vindt te begrijpen?

Om de wereld te begrijpen kunnen de dimensies van het VUCA[2] model helpen.

We leven in een wereld die zich Wisselvallig, Onzeker, Complex en Dubbelzinnig voor doet. Zie er maar mee te dealen.

De wereld doet zich door de digitalisering steeds complexer voor. Het aantal meningen waarmee je wordt geconfronteerd is groot en je weet vaak niet wat waar is en wat niet. Vaak zijn dingen ook dubbelzinnig: enerzijds is het belangrijk tot welke geslachtsidentiteit je je rekent en anderzijds is er gendergelijkheid en mag het niet uitmaken. Dubbelzinnigheid (of ambiguïteit) is moeilijk te handlen. Mensen kiezen. Dat geeft polarisatie (zie de verkiezingen).

Mensen voelen zich er niet goed bij maar Wellbeing is een ideaal van deze maatschappij. Je moet je goed voelen. En in de world happiness index eindigt Nederland ook stevast rond de 5e plek. 96% zegt gelukkig te zijn. Maar is dat wel zo? Waarom stemmen wij dan zo extreem, antwoordend op ontevredenheid. En waarom zijn er dan zoveel mensen met psychische storingen, volgens het Trimbos instituut 26%^[3] in 2008 was dat nog 18 %.

Mensen willen geluk. Maar wat voor geluk? Onmiddellijke behoeftebevrediging zoals bierdrinken of duurzaam, reflexief geluk? Jongeren neigen naar het eerste, op middelbare leeftijd ontstaat meer een voorkeur voor het reflexieve geluk.

Een in het oog springende behoefte die geassocieerd wordt met geluk is autonomie. Het is een soort plicht vanuit de samenleving om autonoom te zijn. Wat kunnen we onder authenticiteit verstaan? Jezelf zijn, onafhankelijk zijn, vrij zijn. Maar je moet het om kunnen zetten in de praktijk. Jezelf zoeken is jezelf zijn. Het aantal coaches is dan ook sterk toegenomen de laatste jaren.

Die individualisering wordt ook gecultiveerd in de reclame. Gepersonifieerde hondenbrokken, Cola met je eigen naam op het etiket,... het geeft het gevoel dat je speciaal bent. Apple stelt het Ik voorop door in de productnamen overal "i" voor te zetten.

Globalisering draagt ook bij aan het gevoel: wij kunnen alles, we hebben onmetelijke vrijheid, een artikel van de andere kant van de wereld is via DHL de volgende dag van ons.

Ook de technologie maakt ons onafhankelijk: buienradar, restaurant-info. Ons wordt continu gevraagd wat we van een dienst of product vonden. Kennelijk is onze mening belangrijk. Virtual reality haalt persoonlijke belevingen in huis, je kan het zelf je hebt er geen vriend meer voor nodig.

Zijn we daardoor autonomer of authentieker geworden? Nee we kopiëren elkaar. We denken dat we authentiek zijn maar zelfs extreme ervaringen zoals de marathon lopen of de Mount Everest beklimmen is een massa-activiteit geworden.

En zijn we vrijer? Nee de regelgeving om controle over ons te houden neemt alleen maar toe. Sociale media leiden ons naar sites waar ze ons willen hebben en het vasthouden van onze aandacht voor hun meningen of te verkopen producten is een wetenschap geworden. We zijn een product in plaats van een serieus te nemen autonoom mens.

Het gevolg is een toegenomen mentale belasting. 50 Jaar geleden werd 1 op de 5000 mensen gediagnostiseerd met autisme of ADHD, nu is dat 1 op de 26.

Wat is het alternatief?

Begrijpen, jezelf begrijpen als collectief autonoom wezen.

En daarbij moet je tegenstand leren overwinnen. We hebben die tegenstand ook nodig.

Denys besluit met een plaatje van een boom die in de woestijn slechts bleek te kunnen overleven als er (tegen)wind is.

Jonge denker des vaderlands Amy van Andel

De jonge denker Amy van Andel had een frisse blik en een mooie boodschap voor de toehoorders.

We leven in een wereld waarin negatieve berichten overheersen. Maar de mens kan beschouwen, reflecteren in een derde persoonsperspectief. We kunnen er dus iets aan doen. We kunnen onze momenten van vreugde wat meer accent geven. We kunnen de vreugde uiten, we kunnen onze medemensen complimentjes geven en positief benaderen.

Het lijken maar druppels op een gloeiende plaat maar ze hebben effect want ze steken anderen aan en misschien gaan die dat dan ook weer doen. Een domino-effect van vreugde die ons allemaal blij maakt.

Besluit: forum en een optreden van Freek de Jonge

Freek kan je het beste op de videoregistratie bekijken (zie de link aan het einde van dit verslag).

Vlnr: Karianne Marx, dagvoorzitter; Maike van de Pavoordt, jonge denker; Damiaan Denys; Hannah Laurens; Arnold Heumakers

Freek de Jonge

Fay Lovsky

[1] Zie over de pantheïsmestrijd het verslag van de cursus hierover die Henk Jan Hoekjen gaf voor de spinozakring Soest: <https://www.spinozakringsoest.nl/de-pantheïsmestrijd---henk-jan-hoekjen.html>

[2] <https://www.wikiwand.com/en/VUCA>

[3] <https://cijfers.trimbos.nl/nemesis/kerncijfers-psychische-aandoeningen/voorkomen-psychische-aandoeningen/#12maands>

Videoregistraties

De videoregistraties van deze dag zijn door de Amsterdamse Spinozakring beschikbaar gemaakt op Youtube:

Hannah Laurens – Spinoza over emoties: berusting via de rede

<https://www.youtube.com/watch?v=DAf-1zyVjRg>

Arnold Heumakers – Emo-cultuur, Romantiek en Spinoza

<https://www.youtube.com/watch?v=UiZwgqmhCM>

Damiaan Denys – Onze adembenemende autonomie

<https://www.youtube.com/watch?v=bQx3x0IX4-w>

Freek de Jonge

<https://www.youtube.com/watch?v=H3nz-AqN8Ag>

Amsterdamse Spinozakring:

<https://amsterdamespinozakring.nl/spinozadag>

https://www.facebook.com/amsterdamespinozakring/?locale=nl_NL

Tekstverslag en foto's: [Jan Mendrik](#)

5 dec 2023